TEZAURUL DE LA DERSCA (JUD. BOTOŞANI)

ŞEIVA SANIE, PAUL ŞADURSCHI

Tezaurul de la Dersca (jud. Botoşani), compus din 51 monede romane şi o brăţară de argint dacică a fost descoperit întîmplător, în vara anului 1973 de către Dumitru V. Coşman din comuna Dersca. Locul descoperirii numit de localnici „Marginea Văii“, este situat la marginea nord-estică a satului Dersca, pe un mic platou care domină valea Bădrăgăneşti spre nord şi Gîrla Morii spre est. Tezaurul fusese probabil învelit într-un material perisabil căci monedele şi brăţara au fost găsite direct în pămînt, la o adîncime de aproximativ 0,60 m.

Monedele din tezaur se repartizează cronologic [1] astfel:

1. M. PORCIUS LAECA

D: 18 mm; G: 3,45 gr.; C: bună; Sydenham, 513; Anul 104 î. e. n.

2. L. THORIUS BALBUS

D: 18 mm; G: 3,46 g; C: bună, Sydenham, 598; Anul 100—95 î. e. n.

3. Q. THERMUS MINUCIUS

D: 19 mm; G.: 3,48 g; C: bună; Sydenham, 592; Anul 90 î. e.n.

4. L. TITURIUS SABINUS

D: 19,5 mm; G: 3,08 g; C: bună; Sydenham, 700; Anul 87 î. e. n.

5. MARCUS PLAETORIUS

D: 19 mm; G: 3,31 g; C: bună Sydenham, 807; Anul 68 î. e. n.

6. L. HOSTILIUS SASERNA

D: 18 mm; G: 3,25 g; C: bună; Sydenham, 953; Anul 48 î. e. n.

MARCUS ANTONIUS

7. D: 19 mm; G: 3,55 g; C: f. bună; Sydenham, 1 180; Anul 41 î. e. n.

8. D: 17 mm; G: 3,31 g; C: mediocră; Sydenham, 1 217; Anul 31 î. e. n.

9. D: 19,5 mm; G: 3,29 g; C: mediocră; Syndeham, 1 217 Anul 31 î. e. n.

---

[1] Pentru determinarea monedelor s-au folosit: E. A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, Londra 1952 (prescurtat Sydenham); Mattingly şi E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, (prescurtat RIC). Au mai fost folosite următoarele abrevieri: G = greutate; D = diametru; C = conservare.

10. D : 18 mm ; G : 3,38 g ; C. mediocră ; Sydenham, 1917 ; Anul 31 î. e. n.
11. D : 19 mm; G : 3,19 g ; C : bună ; Sydenham, 1 217; Anul 31 î. e. n.
12. D : 18 mm ; G : 3,05 g ; C : mediocră ; Sydenham, 1 217 ; Anul 31 î. e. n.
13. D : 18 mm ; G : 3,03 g ; C : mediocră ; Sydenham, 1224 ; Anul 31 î. e. n.
14. D : 18 mm ; G : 3,02 g ; C : mediocră ; Sydenham, 1216 ; Anul 31 î. e. n.
15. D : 19 mm ; G : 3,31 g ; C : mediocră ; Sydenham, 1217 ; Anul 31 î. e. n.
16. D : 18 mm ; G : 3,17 g ; C : mediocră ; Sydenham, 1217 ; Anul 31 î. e. n.

VESPASIANUS

17. D : 19 mm ; G : 3,33 g ; C : foarte bună ; RIC, 124 ; Anul 69
18. D : 19,5 mm ; G : 3,31 g ; C : foarte bună ; RIC, 124 ; Anul 69
19. D : 18 mm ; G : 3,37 g ; C : foarte bună ; RIC, 4 : Anul 69/71
20. D : 17 mm ; G : 3,32 g ; C : foarte bună ; RIC, 7 ; Anul 69/71
21. D : 19 mm ; G : 3,18 g ; C : foarte bună ; RIC, 15 ; Anul 71
22. D : 19 mm ; G : 3,37 g ; C : foarte bună ; RIC, 73 ; Anul 74
23. D : 19,5 mm ; G : 3,12 g ; C : foarte bună ; RIC, 90 ; Anul 75
24. D : 19,5 mm ; G : 3,38 g ; C : bună ; RIC, 90 ; Anul 75
25. D : 18 mm ; G : 3,39 g ; C : bună ; RIC, 103 ; Anul 77/78
26. D : 19 mm ; G : 3,14 g ; C : bună ; RIC, 109 ; Anul 77/78
27. D : 19 mm ; G : 3,22 g ; C : bună ; RIC, 9 ; Anul 69/71
28. D : 18 mm ; G : 3,27 g ; C : bună ; RIC, 6 ; Anul 69/71
29. D : 19,5 mm ; G : 3,84 g ; C : bună ; RIC, 132 ; Anul 78/79
30. D : 19 mm ; G : 3,14 g ; C : bună ; RIC, 89, Anul 75

TITUS

31. D : 18 mm ; G : 3,23 g ; C : bună ; RIC, 197 ; Anul 77/78

DOMITIANUS

32. D : 19 mm ; G : 3,33 g ; C : foarte bună ; RIC, 137 ; Anul 88/83
33. D : 18 mm ; G : 3,26 g ; C : foarte bună ; RIC, 148 ; Anul 88/89
34. D : 19 mm ; G : 3,51 g ; C : foarte bună ; RIC, 173 ; Anul 92/93

NERVA

35. D : 18 mm ; G : 3,68 g ; C : foarte bună ; RIC, 16 ; Anul 97

TRAIANUS

36. D : 18 mm ; G : 3,62 g ; C : bună ; RIC, 21 ; Anul 98/99
37. D : 18 mm ; G : 3,18 g ; C : foarte bună ; RIC, 11 ; Anul 98/99
38. D : 19 mm ; G : 3,29 g ; C : foarte bună ; RIC, 11 ; Anul 98/99
39. D : 19 mm ; G : 3,52 g ; C : foarte bună ; RIC, 44 ; Anul 100
40. D : 18 mm ; G : 3,36 g ; C : foarte bună ; RIC, 52 ; Anul 101/102
41. D : 18 mm ; G : 3,22 g ; C : foarte bună ; RIC, 60 ; Anul 101/102
42. D : 19 mm ; G : 3,52 g ; C : foarte bună ; RIC, 119 ; Anul 103/111
43. D : 19 mm ; G : 3,12 g ; C : foarte bună ; RIC, 203 ; Anul 103/111
44. D : 19 mm ; G : 3,29 g ; C : foarte bună ; RIC, 337 ; Anul 114/117
45. D : 19 mm ; G : 3,51 g. C : foarte bună ; RIC, 342 ; Anul 114/117

46. D : 19 mm ; G : 3,41 g ; C : foarte bună ; RIC, 354 ; Anul 114/117
47. D : 19 mm ; G : 3,26 g ; C : foarte bună ; RIC, 342 ; Anul 114/117
48. D : 19 mm ; G : 3,34 g ; C : foarte bună ; RIC, 298 ; Anul 114/117

HADRIANUS

49. D : 18 mm ; G : 3,69 g ; C : foarte bună ; RIC, 101 ; Anul 119/122
50. D : 18 mm ; G : 3,29 g ; C. bună ; RIC, 83 ; Anul 119/122
51. D : 19 mm ; G : 3,31 g ; C : bună ; RIC, 95 Anul 119/122

Cele 51 monede au fost emise într-o perioadă de peste 200 de ani cuprinsă între 104 î. e. n. pe cînd era magistrat M. Porcius Laeca pînă în anii 119/122 e. n. în timpul împăratului Hadrianus. Din cele 16 monede republicane 10 sînt emise pe vremea cînd era triumvir Marcus Antonius. Prezenţa a nouă denari de tipul celor emişi de Marcus Antonius în anul bătăliei de la Actium readuce în discuţie valoarea istorică a acestor monede. În ultimii ani, lucrări datorate Mariei Chiţescu [2], D. Protase [3] şi I. Winkler[4] au încercat să stabilească în ce măsură răspîndirea pe teritoriul Daciei a monedelor din vremea lui Marcus Antonius, care au însemnele legiunilor, contribuie la stabilirea teritoriului cunoscutei căpetenii getice Dicomes în sud-estul Transilvaniei şi centrul Moldovei sau în Cîmpia munteană. Numărul mare de monede de la Marcus Antonius ar fi explicat prin recompensa acordată de cunoscutul triumvir lui Dicomes pentru sprijinul în lupta împotriva lui Octavianus. Noua descoperire, cea mai nordică din Moldova, alăturată altor tezaure cu monede din 31 î. e. n. poate fi invocată pentru semnalarea unui moment însemnat din relaţiile dacilor cu Marcus Antonius[5]

Următoarele monede ale tezaurului aparţin unor emisiuni din vremea lui Vespasianus deci după o pauză de exact 100 ani. Anul 69 este de asemeni un moment semnificativ pentru politica romană la Dunăre [6]. Începînd cu *Vespasianus* (13) tezaurul are monede de la toţi împăraţii care-i urmează pînă la Hadrianus: *Titus* (1), *Domitianus* (3), *Nerva* (1), *Traianus* (13) şi *Hadrianus* (3). Cea mai nouă monedă considerată îndeobşte că indică termenul *post quem* pentru datarea îngropării tezaurului, aparţine primilor ani ai domniei lui Hadrianus. Din tezaurele care au şi denari din vremea lui Marcus Antonius este singurul care se termină cu monede de la Hadrianus. Începutul domniei lui Hadrianus a însemnat şi stabilirea graniţelor Daciei în limitele cunoscute, fapt care putea avea însemnătate şi pentru această zonă a dacilor costoboci.

---

[2] M. Chiţescu, *Unele aspecte ale relaţiilor dintre Dicomes si Marcus Antonius în lumina descoperirilor numismatice* (O problemă de geografie istorică), în SCIV, 19, 1968, p. 655 ; Idem, în Dacia, 18, 1974, p.

[3] D. Protase, *Unde a fost „regatul" lui Dicomes ?*, în SCIV, 21, 1970 p. 145—152.

[4] I. Winkler, *Despre pătrunderea denarilor lui Marcus Antonius în Dacia*, în SCIV, 22, 1971, 1, p. 97—105.

[5] D. Protase, *op. cit.*, p. 152, ; I. Winkler, *op, cit.*, p. 103.

[6] Radu Vulpe-Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, Bucureşti 1968, p. 62, nota 168 ; Şeiva Sanie, *Un nou lot de denari imperiali romani descoperit la Muntenesti (jud. Vaslui)*, în MemAnt, I, p. 163 ; M. Chiţescu, *Două tezaure monetare descoperite în Moldova*, în Carpica, I, p. 151 ; C. Petolescu, Apulum, X, p. 203.

Fig. 1. Monede din tezaurul de la Dersca.

Greutatea monedelor se situează în limitele normale, întîlnite şi în componenţa altor tezaure oscilînd între 3,02 g şi 3,84 g. Uzura este mai pronunţată la monedele republicane, starea de conservare a celorlalţi denari fiind bună sau foarte bună.

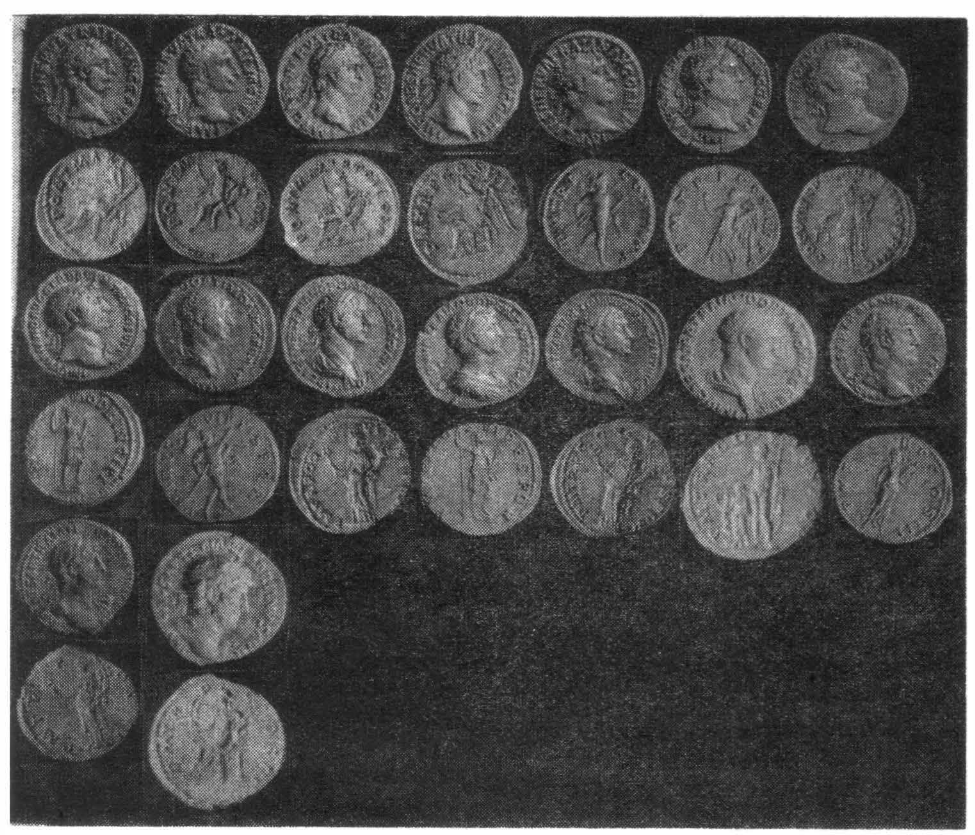

Fig. 2. Monede din tezaurul de la Dersca.

Brăţara de argint găsită împreună cu monedele este de tipul bine cunoscutelor brăţări cu capetele înfăşurate [7]. Brăţara are 9,2 cm în diametrul deschizăturii şi 160,5 g, fiind *cea mai grea* din cîte au fost descoperite pînă în prezent pe teritoriul ţării noastre. Din brăţară lipseşte „ochiul" stîng. Brăţara este octogonală în secţiune, cu un diametru de 0,9 cm, dar într-o porţiune ruptă poate fi observat şi un miez cu secţiune circulară

[7] Verigi şi brăţări cu capetele înfăşurate, cu origini mai vechi, apar masiv de la sfîrşitul Latène-ului pînă în epoca migraţiilor. V. Pârvan, *Getica*, Bucureşti 1927, p. 542, p. 542—543, fig. 372 şi 378 ; C. S. Nicolaescu-Plopşor, *Le trésor dace de Poiana-Gorj*, în Dacia, VII—VIII (1937—1941), p. 203 şi urm., brăţările şi inelele au însă secţiunea pătrată. D. Popescu, *Objets de parure geto-dace en argent*, în Dacia, VII—VIII, p. 184, fig. 1 ; R. Vulpe, *Şantierul Poiana*,

(fig. 3). Diametrul brăţării scade treptat devenind către extremităţi circulară cu diametrul pînă la 0,3 cm. Brăţările de argint cu capetele paralele înfăşurate cunosc o mare răspîndire în argintăria dacică. Brăţara de la Dersca este asemănătoare dar nu identică cu exemplarele publicate acum două decenii de O. Floca [7]. Brăţara are o formă apropiată de tipul D_3b, din clasificarea tipologică pe care o propune K. Horedt într-un documentat şi sistematic studiu asupra tezaurelor dacice [8].

Ceea ce deosebeşte brăţara de la Dersca de celelalte exemplare a acestui tip de bijuterie brăţări simple, cu capetele răsucite în faţă ; în doi ochi simpli sau dubli [9], este faptul că ochiul nu este format doar printr-o singură răsucire a spiralei, ci capătul este răsucit formînd o buclă din trei spirale înainte de a fi înfăşurat de şapte ori pe corpul brăţării.

Dacă fibulele de argint, mai ales cele simple au fost descoperite în cele mai multe cetăţi dacice din Moldova, tezaurele cu podoabe dacice lipseau deşi una din sursele cele mai însemnate ale materiei prime, monedele de argint [10] sînt destul de numeroase. Cu descoperirile de la Clipiceşti (com. Ţifeşti, jud. Vrancea) [11], Muncelul de Sus (jud. Iaşi) [12] şi piesa de la Dersca (jud. Botoşani), în trei puncte marcînd toate zonele geografice ale Moldovei apar produse ale argintarilor daci.

Tezaurele de la Brăeşti, Stînceşti cărora le adăugăm acum tezaurul de la Dersca alcătuiesc deocamdată cele trei tezaure de denari romani mai însemnate descoperite în judeţul Botoşani. Monede romane izolate au mai fost găsite în mai multe localităţi de pe cuprinsul judeţului, apropiindu-se sub acest aspect de situaţia din Moldova centrală.

1. Bajura — Darabani
2. Horodiştea (com. Rădăuţi-Prut)
3. Conceşti, în punctul „La Budăi" (com. Conceşti)
4. Ghireni (com. Coţuşca)
5. Crasnaleuca (com. Coţuşca)
6. Drăguşeni, în punctul „Ocoale" (com. Drăguşeni)
7. Vlăsineşti (com. Vlăsineşti)
8. Ripiceni (com. Ripiceni)
9. Bivolari (com. Dobîrceni)
10. Zlătunoaia (com. Lunca)
11. Cîmpenii (com. Prăjeni)

în SCIV, 1952, p. 198—205, fig. 25/5 ; Idem, *Şantierul arheologic Popeşti*, în Materiale, VI, 1959, p. 318, fig. 12/7 ; A. Niţu, C. Mătasă, I. Zamoşteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamţ*, în Materiale, VII, 1961, p.342, fig. 3/3 ; I. H. Crişan, *Sanctuarul dacic de la Pecica*, ActaMN, III, 1965, p. 95, fig. 3 ; I. Glodariu, *Tezaurul dacic de la Sărmăşag*, în Acta MN, V, p. 411, fig. 1/4 şi 4/1 ; Gh. Diaconu, *Tîrgşor. Necropola din secolele III—IV e.n.*, Bucureşti 1965, p. 228, pl. LXXVIII/3 şi p. 315, pl. CLXVI/5.

[7] O. Floca, *Contribuţii la cunoaşterea tezaurelor de argint dacice*, Bucureşti 1956.

[8] K. Horedt, *Die dakischen Silberfunde*, în Dacia, 17, 1973, p. 139, fig. 6.

[9] O. Floca, *op. cit.*, p. 26, 30, fig. 18 şi 19 ; pl. XXXI.

[10] C. Preda, *Provenienţa argintului din tezaurele geto-dace*, în SCIV, 1—4, 1957, p. 113—121.

[11] Ion Mitrea, *Un nou tezaur de tetradrahme thasiene şi podoabe dacice de argint descoperit în Moldova*, în SCIV, 23, 1972, 4, p. 641—646.

[12] Informaţie de la colegul V. Mihăilescu Bîrliba.

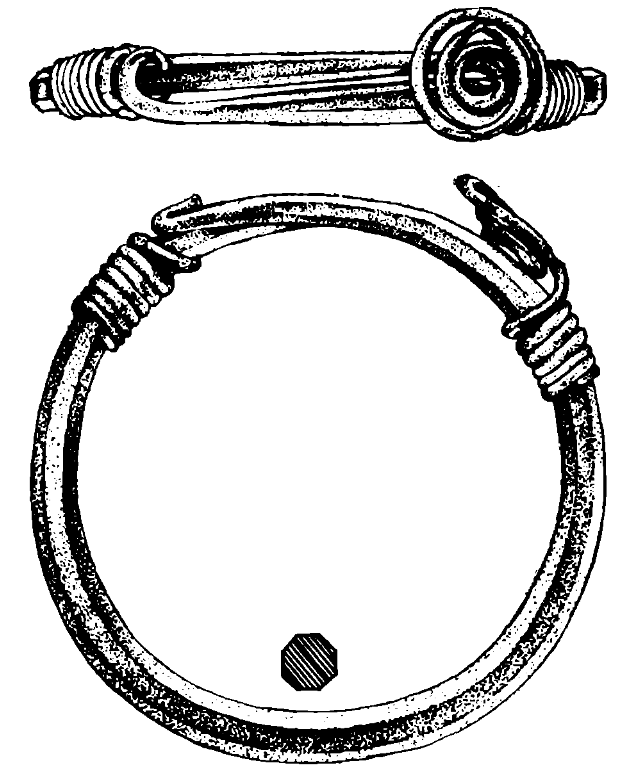

Fig. 3. Brăţară dacică de argint din tezaurul de la Dersca.

12. Cerbu (com. Corni)
13. Corni
14. Stăuceni (com. Stăuceni), în punctul „Pe Dos" s-a descoperit întîmplător un denar [13]: *Traianus* — D : 1,88 mm ; G : 3,09 g ; RIC, 115 ; Anul 103/11
15. Botoşani
16. Brehuieşti [14] (com. Vlădiceni) ; s-au descoperit următorii denari :
Vespasianus, D : 19 mm ; G : 3,16 g; RIC, 124 ; nedatată
Vespasianus, D : 18 mm ; G : 3,04 g ; RIC, 89 ; Anul 75
Vespasianus, D : 18 mm ; G : 3,05 g ; RIC, 42 ; Anul 72/73
Nerva, D : 18 mm ; G : 2,96 g ; RIC, 24 ; Anul 97
Traianus, D : 18 mm ; G : 2,98 g ; RIC, 122 ; Anul 103/111
Marcus Aurelius, D : 18 mm ; G : 2,85 g ; RIC, 37 ; Anul 161/162
Marcus Aurelius, D : 19 mm ; G : 2,81 g ; RIC, 170 ; Anul 166/167
17. Stînceşti (com. M. Eminescu)

[13] Moneda se află în colecţia Muzeului judeţean Botoşani, cu nr. inv. 421.
[14] Monedele de la Brehuieşti sînt inventariate la Muzeul Judeţean Botoşani la nr. 138.

18. Cucorăni (com. M. Eminescu)
19. Brăeşti (com. Brăeşti)
20. Dorohoi
21. Cîndeşti, (com. Mihăileni), un denar republican roman:
Titus Cloulius, D : 19 mm ; G : 3,71 g; Sydenham, 516 ; Anul 110 î. e.n.
22. Dersca (com. Dersca)
23. Ibăneşti (com. Ibăncşti)
24. Cotu[16] (com. Copălău) s-au descoperit mai mulţi denari:
Traianus, D : 19 mm ; G : 2,82 g ; RIC, 122 ; Anul 103/111
Traianus, D : 19 mm ; G : 2,62 g ; RIC, 131 ; Anul 103/111
Traianus, rv. tocit ; D : 19 mm ; G : 2,27 g ; 103/111
Traianus, D : 19 mm ; G : 2,35 g; RIC, 267 Anul 112/114
Hadrianus, D : 18 mm ; G : 2,08 g ; RIC, 82 ; Anul 119/122
Antoninus Pius, D : 19 mm ; G : 2,72 g ; RIC, 156 b ; Anul 145/161
Antoninus Pius, D : 17 mm ; G : 3,17 g ; RIC, 187 ; Anul 149/150
Antoninus Pius, D : 17 mm ; G : 2,83 g ; RIC, 263 ; Anul 156/157
Antoninus Pius, D : 19,5 mm ; G : 2,81 g ; RIC, 430 ; Anul 161
Faustina I, D : 17 mm ; G : 3,13 g; RIC, 400 ; Anul 141
Marcus Aurelius, D : 19 mm ; G : 2,62 gr. RIC, 402 ; Anul 179
Faustina II, D : 18 mm ; G : 2.93 g ; RIC, 513 d ; Anul 176/178
Lucilla, D : 17 mm ; G : 2,82 g ; RIC, 786 ; Anul 161/169
Commodus, D : 18 mm ; G : 2,66 g ; RIC, 2 ; Anul 179/180
Commodus, D : 18 mm ; G : 2,79 g ; RIC, 198 a ; Anul 186/189

LE TRÉSOR DE DERSCA

Résumé

Les auteurs présentent un trésor composé de 51 deniers romains républicains et impériales et une bracelet dacique en argent. La plus ancienne monnaies du trésor est un denier de l'année 104 av.n.è. et la plus récente est de l'époque du Hadrianus (119—122 n.è.) avec un hiatus de 100 ans entre Marcus Antonius et Vespasianus. Les auteurs expriment egalement leurs opinions en ce qui concerne la signification dela présence des 10 deniers de l'epoque de Marcus Antonius.

La bracelet dacique ayant les extrémités paraléles enroulée octogonales en section, est la plus lourde bracelet dacique découverte sur le territoire de la Roumanie.

La nouvelle découverte du Nord de la Moldavie s'ajoute aux autres deux recentes découvertes qui attestent la presence de quelques important objets daciques en argent en Moldavie. C'est le troisième trésor de deniers romains découvert sur le territoire du district Botoşani, des monnaies isolés ont été trouvé également en d'autres 24 endroits du district.

[16] Monedele se află în colecţia Şcolii generale din comuna Copălău.